

Pyhä, pyhä, pyhä?

Ihmisen, luonnon ja Jumalan pyhyys Raamatussa, kirkon perinteessä ja nykyisessä ymmärryksessämme

LASSE HALME

TARKASTELUN LÄHTÖKOHDAT

Pyhä-teema on Suomen evankelisluterilaisen kirkon yhteinen vuosiaihe 2010–2012, ja siksi on syytä tarkastella syvemmin teeman lähtökohtia. Toinen syy asian käsittelylle on ekologinen kriisi, jonka keskellä elämme. Maailman resurssit ovat ehtymässä ja ilmastonmuutos on aiheuttamassa suuria muutoksia elinolosuhteisiin maapallolla. Onko luonnon arvo ja jopa pyhyys otettu oikealla tavalla huomioon? Miten asiaan pitäisi suhtautua kristillisen uskon pohjalta?

Toisenlainen näkökulma pyhyyteen avautuu siitä, että pyhyys näyttää paljolti kadonneen ihmisten ja yhteiskunnan elämästä. Elämä on arkipäiväistynyt ja muuttunut 24/7-elämäksi: jokainen viikonpäivä ja jokainen tunti ovat kaikki täynnä samantilaista elämänsykettä. Elämän rytmin katoaminen vie myös vaihtelun arjelta ja pyhältä.

Onko elämässä enää mitään pyhää? Elämme aikaa, jossa talouden pyörät pyörivät, ja tärkeimpiä asioita näyttävät olevan taloudellinen menestys, hyvinvointi ja kilpailu. Tämä heittelee ihmisiä mielivaltaisesti ja sattumanvaraisesti. Kaikesta tulee järjestelmän osa, kauppatavaraa ja raaka-ainetta taloudelle. Tällöin asioiden itseisarvo häipyä. Pyhyys liittyy kuitenkin siihen, onko joku asia itsessään arvokas.

Itseisarvoa ei ole sellaisella, mikä on joutunut pelkätään alistetuksi osaksi isompaan koneistoon.

Järjestelmän osana ihminen kadottaa ihmisyytensä ja itseisarvonsa. Ihmisestä tulee resurssi, jonka arvo punnitaan kilpailussa. Hyvin varhaisessa vaiheessa vertailu ja kilpailu tulevat myös lasten maailmaan. Samalla tavalla luonto kadottaa itseisarvonsa ja siitä tulee raaka-ainetta, joka hyödyttää muita tavoitteita. Tämä kehitys on nostanut esiin tarpeen etsiä pyhää ja pyhyyttä.

Tarkastelen pyhyys-teemaa laajasta näkökulmasta. Käsiteltävänä on ihmisen, luonnon ja Jumalan pyhyys Raamatussa, kirkon perinteessä ja nykyisessä ymmärryksessämme. Esitys ei luonnollisestikaan ole tyhjentävä, vaan otsikko kuvaa sitä maastoa, jossa tarkastelu liikkuu. Nykyinen ymmärrys mainitaan lähtökohtien joukossa, koska tulkitsija tekee aina valintoja ja käyttää omaa ymmärrystään Raamattua ja kirkon perinnettä tulkitessaan.

MIKÄ ON PYHÄÄ?

Pyhän tarkastelussa voi lähteä liikkeelle perinteisestä määrittelystä. Uskontotieteessä pyhä on jotakin arjesta erotettua. On olemassa ero pyhien asioiden ja arkeen kuuluvien asioiden välillä. Uskonnon maa-

ilmassa pyhä on Jumalalle omistettua, Jumalalle annettua, Jumalalle erotettua. Pyhä ei kuulu arjen piiriin, joten se on normaalista käytöstä poistettua. Tämä määrittely antaa meille pohjan, jonka valossa voimme tarkastella asioita.

Pyhään liittyviä perinteisiä ilmaisuja ovat mana eli voima sekä tabu, joka on yhteisössä kiellettyä. Koetaan, että esimerkiksi luonnossa on salaperäisiä voimia, jotka vaikuttavat elämään ja joihin tulee suhtautua pelolla ja kunnioituksella. Pyhä asia on tabu, josta ei saa ja josta ei uskalleta puhua. Tyyppillisiä pyhään liittyviä asioita ovat paikat, päivät, kirjat ja esineet.

Rudolf Otton tunnetun määrittelyn mukaan pyhällä on kaksi puolta: se on toisaalta kauhistuttavaa ja pelottavaa, toisaalta kiehtovaa ja puoleensa vetävää. Pyhä ei ole koskaan elotonta ja samantekevää. Ihminen vapisee pyhän edessä ja samalla se vetää häntä puoleensa. Pyhä on *mysterium tremendum et fascinans*.

Paul Tillich lähestyy pyhää käsitteen ”ultimate concern” avulla.¹ Se tarkoittaa ihmiselle kaikkein tärkeintä asiaa, sitä, mikä koskettaa meitä ehdottomasti ja mikä on meille perimmältään tärkeää. Pyhä on laadullinen nimitys sille, mikä on meille kaikkein tärkeintä: se on meille pyhää. Kun liikkeelle lähdetään tällaisesta näkökulmasta, kysymys ei olekaan välttämättä mistään uskonnollisesta asiasta. Asia kääntyy toisin päin: kun analysoimme omaa elämäämme tai yhteiskuntaamme, ne asiat, jotka paljastuvat kaikkein tärkeimmiksi, ovat yhteiskunnalle ja meille pyhiä. Se on arkistettua tai maallista pyhää, piilotettua pyhää.

Kielellisesti ”ultimate concern” voidaan tulkita kahdella tavalla: se on joko subjektiivisesti tärkeänä pidettyä tai sellaista, mikä on perimmältään tärkeintä; silloin lähestytään uskonnollista pyhää. Onko meidän käyttäytymisessämme ilmenevä pyhää samaa kuin se, mitä uskonnollisesti pidämme pyhänä?

Tillich kytkee toisiinsa pyhän, profaanin ja demonisen.² Pyhällä on kyky viitata itsensä ylitse jumalalliseen alkuperustaan ja ilmaista transsendenssia. Pyhä voi turmeltua kahteen suuntaan. Sekulaaria on se, mikä ei viittaa itsensä ylitse trans-

sendenssiin. Sekulaarin ajattelun mukaan elämässä ei ole pyhää ulottuvuutta.

Pyhä voi turmeltua myös toisella tavalla. Joitakin asioita voidaan pitää itsessään pyhinä, jolloin niistä tulee demonisia. Demoninen ei viittaa itsensä ylitse, vaan pitää itseään pyhänä. Tämä vaara uhkaa kirkkoa ja kaikkia uskonnollisia yhteisöjä. Asia on ilmaistu visuaalisesti kaaviossa 1.

PYHÄ VANHASSA TESTAMENTISSA

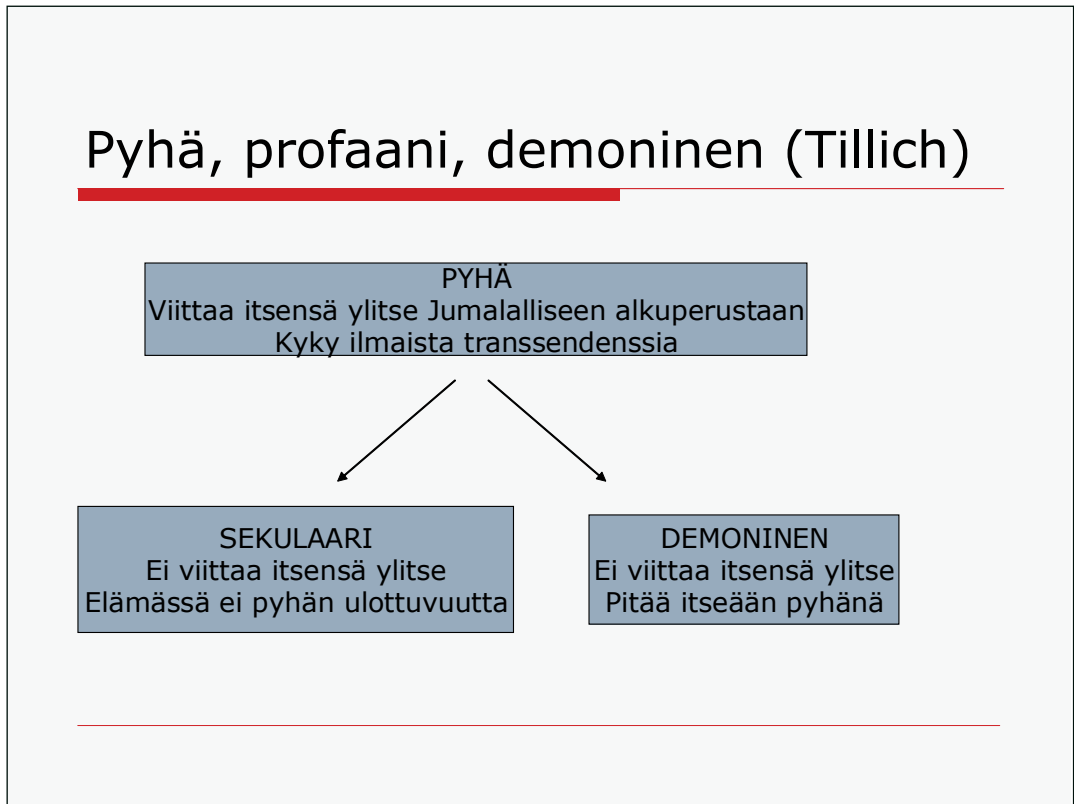
Vanhassa testamentissa on satoja pyhästä puhuvia kohtia. Näissä näkyy hyvin konkreettinen käsitys pyhästä: pyhiä ovat esimerkiksi paikat, ajankohdat, temppele, kuningas, suku, kivi, tie ja kaupunki. Seuraavassa on joitakin esimerkkejä tästä:

Paikka: ”Pelko valtasi hänet ja hän sanoi: Kuinka pelottavan pyhä tämä paikka onkaan. Tämä on varmaan Jumalan asuinsija ja itse taivaan portti.” (1. Moos. 28:17.) ”Mooses sanoi Herralle: Kansa ei rohkene nousta Siinain vuorelle, sillä sinä varoitit meitä ja käskit minua merkitsemään rajan vuoren ympärille ja julistamaan sen pyhäksi vuoreksi” (2. Moos. 19:23).

Ajankohta: ”Kuutena päivänä viikossa tehtäköön työtä, mutta seitsemäs päivä on sapatti, Herran pyhä lepopäivä ja jokaisen, joka tekee työtä seitsemäntenä päivänä, on kuoltava” (2. Moos. 31:15). ”Sano israelilaisille: Nämä ovat Herralle omistetut juhla-ajat, minun juhla-aikani, jolloin teidän tulee kutsua kansa koolle pyhään kokoukseen” (3. Moos. 23:2).

Aine: ”Mooses otti alttarilta pyhää öljyä ja verta ja pirskontti niitä Aaronin ja hänen poikiensa vaatteille” (3. Moos. 8:30).

Käsitys pyhästä on sama kuin edellä esitellyssä uskontotieteellisessä pyhä-käsityksessä. Pyhä on elämästä erotettua, sellaista, jonka ympärille voidaan piirtää raja, joka on konkreettista ja jota voidaan hallita ja valvoa. Näiden ajatusten logiikka on se, että juutalaiset kokivat ja uskoivat, että Jumala on vaikuttanut kansan vaiheisiin ja historiaan: vapauttanut Egyptin orjuudesta, antanut laintau-lut ja hävittänyt kansan viholliset. Tämä Jumalan konkreettinen vaikutus teki pyhäksi myös ne asiat,

joihin Jumalan sormi oli koskenut. Näistä syntyi perinne- kalleuksia, joita voitiin kuljettaa mukana, joita valvottiin ja vahdittiin. Jumalan kosketus muutti konkreettisesti pyhäksi jotakin tähän inhimilliseen maailmaan kuuluvaa.

Vanha testamentti korostaa valitun kansan asemaa: ”heistä tulee minun pappisvaltakuntani ja pyhä kansani” (2. Moos. 19:6). ”Hän on luvannut asettaa teidät kaikkien luomiensa kansojen yläpuolelle, että ylistäisitte häntä ja tuottaisitte hänelle kunniaa ja mainetta, sillä te olette Herran lupauksen mukaan hänen pyhä kansansa” (5. Moos. 26:19). Tämä ajatusketju tekee eron ”meidän” ja ”heidän” välille, eikä ole yllättävää, että sen huipentumana kehoitetaan: ”Kohottakaa sotalippu kaikkien nähtäväksi

ja puhaltakaa torveen niin, että kansat kuulevat ja varustakaa valtakunta pyhään sotaan Babiloniaa vastaan” (Jer. 51:27).

Perustelujen ketju on se, että Jumalan vaikutus antaa konkreettisen pyhyiden tietyille asioille. Syntyy meidän heimo ja meidän kansa. Pyhää pystyvät hallinnoimaan papit ja se pyhittää temppelin, rituaalit ja uskonnon. Tähän perustuu erilaisten säädösten laatiminen pyhän ylläpitämiseksi. ”Teidän tulee tehdä ero pyhän ja maallisen, saastaisen ja

1 Ks. esim. Tillich 1987, 11. Katso myös Halme 2008, 31–32.

2 Tillich 1987, 215–218.

puhtaan välillä” (3. Moos. 10:10). ”Olkaa siis pyhät ja puhtaat, koska minä olen pyhä” (3. Moos. 11:45). ”Minä Herra, teidän Jumalanne olen pyhä ja siksi teidän tulee pitää itsenne puhtaina” (3. Moos. 11:44).

Pyhän jyrkkä erottaminen muusta johtaa erilaisiin jaotteluihin: pyhän ja maallisen erotteluun, taivaan ja maan erotteluun, pyhän ja arjen erotteluun, saastaisen ja puhtaan erotteluun ja lopulta pyhän kansan ja muiden erotteluun. Jaottelun pahimpana seurauksena ovat viha, hävitys ja pyhä sota. Tämä johtaa myös kysymykseen erottelusta pyhän ja maallisen välillä: kenen haltuun rajan valvonta annetaan? Tästä syntyvät rituaalit ja säännöt sekä valvontaa suorittava henkilöstö, papisto.

Kaiken taustalla hahmottuu ajatus ”meidän Jumalasta”, heimojumalasta. Tämä on varsin kriittinen näkökulma tällaiseen ajatustapaan. Ihmiskunnan käydessä läpi erilaisia kehitysvaiheita, on tietyille kansalle jossakin historian vaiheessa ollut tärkeä ajatus, että kansa voi tukeutua Jumalan apuun ja sillä perusteella tuhota muut kansat. Tämä kapea näkökulma on tehnyt jyrkäksi rajan meidän ja muiden välillä. Jos tällainen heimoajattelu siirretään nykyiseen globaaliin maailmaan, siitä tulee tuhoava ajatus.

Nykyisen ymmärryksen pohjalta meidän pitää avartua ymmärtämään, että Jumala ei ole pieni Jumala, eikä pienen joukon vaan koko globaalien maailman Jumala. Meidän on oltava kriittisiä vanhoja näkemyksiä kohtaan silloin, kun ne ovat vahingollisia nykyisessä tilanteessamme. Tästä näkökulmasta katsottuna Raamattu sisältää onneksi myös toisenlaisia ajatuksia pyhästä.

Profeetat alkoivat esittää kritiikkiä edellä kuvattua ajattelua kohtaan. Jesajan kirjassa on ajatus: ”Lakatkaa jo tarjoamasta turhia uhrejanne, minä inhoan niiden savua! Uusikuu ja sapatti, kokoukset ja juhlat – minä en siedä teidän pyhiä juhlianne ja pahoja tekojanne.” (Jes. 1:13.) Profeetta esittää erittäin vahvan kritiikin ulkonaista pyhyyskäsitystä vastaan, sellaista, jossa ylläpidetään ulkonaista tapoja ilman, että ihmiset ovat toisiansa kohtaan oikeudenmukaisia.

Pyhyysajatteluun syntyi särö: pyhyys voikin

olla tekopyhyyttä! Se, mitä vakaasti uskottiin pyhäksi, voi olla tekopyhyyttä. Profeetta sanoo Jumalan suulla: viekää pois kaikki tekopyhä minun edestäni. Tämä on ollut kova ja järkyttävä kritiikki perinteistä ajattelua kohtaan. Profeetat vaativat oikeudenmukaisuutta ja esittivät kritiikkiä elämästä irrotettua pyhyyttä, tekopyhyyttä kohtaan.

Profeettojen julistuksessa näköala alkoi laajentua omaa kansaa laajemmalle: Jumalan vaikutuspiiri on suurempi kuin oma kansa. Koko maailma on Jumalan. Jumala voi kurittaa kansaa, joka kuvittelee olevansa totuuden ja pyhyden haltija, koska Jumala vaatii oikeudenmukaisuutta ja totuutta.

IHMISEN JA LUONNON PYHYYS VANHASSA TESTAMENTISSA

Ennen kuin siirrymme Uuden testamentin käsitykseen pyhydestä, esitän vielä muutaman kokoavan ajatuksen ihmisen ja luonnon pyhydestä Vanhassa testamentissa. Nämä teemat eivät ole esillä siinä merkityksessä kuin me toivoisimme ja mikä nykyisen maailman ja ajattelun pohjalta olisi tarpeellista. Maailma oli pienempi ja ihmiset elivät omassa ympäristössään. Ei ollut käsitystä universumin laajuudesta eikä niistä uhkatekijöistä, jotka meidän aikamme ihmisille ovat keskeisiä.

On turha odottaa Vanhasta testamentista suoria vastauksia meidän kysymyksiimme. Keskeistä oli heimon eloonjääminen, nyt keskeistä on koko ihmiskunnan eloonjääminen. Tämän vuoksi pienen heimon eloonjäämisen ajatus on tämän hetken maailmassa tuhoava ajatus.

Vanhassa testamentissa on ajatuksia, joita voidaan lähteä kehittämään eteenpäin. Esimerkiksi luomiskertomukseen sisältyy idullaan globaaleja ajatuksia: luomiskertomuksen mukaan luotiin koko maailma ja koko universumi. Tuon ajan ihmiset ymmärsivät erilaisella tavalla kuin me, millainen maailma ja universumi on, mutta he toimivat oman ymmärryksensä pohjalta. Keskeistä on se, että Jumala loi kaiken. Luomistyön tulos oli hyvä – sillä oli itseisarvoa ja se oli säilyttämisen arvoinen. Jumala loi myös kasvit ja eläimet, ei vain ihmisen. Ihminen on Jumalan kuva, ja tämä antaa huipentuman

luomisajattelulle. Ihminen sai tehtävän viljellä ja varjella luomakuntaa.

Vanhan testamentin psalmeista löytyy kosmista ihmettelyä ja luonnon mahtavuutta. ”Kun minä katselen taivasta, sinun kättesi työtä, kuuta ja tähtiä, jotka olet asettanut paikoilleen – mikä on ihminen! Kuitenkin sinä häntä muistat. Mikä on ihmislapsi! Kuitenkin pidät hänestä huolen.” (Ps. 8:4–5.) Tässä avautuu laajempaa näköalaa, jota nykyajan ihminen pitää hyvin tärkeänä. Myös profeettojen julistus alkaa avartaa näköalaa laajemmaksi.

Vanhan testamentin pyhyyskäsityksen voi kiittää sanomalla, että Jumalan kosketuksesta joku tähän maailmaan kuuluva asia muuttuu myös olemukseltaan pyhäksi. Sen vuoksi sitä pitää varjella, suojella ja varoa, mutta sitä voidaan myös hallita ja hallinnoida niiden toimesta, jotka saavat uskonnossa sellaisen aseman. Tämä ajattelu ilmentää alussa esiteltyä uskontotieteellistä näkemystä pyhästä, joka tulee ilmi monien kansojen varhaishistoriassa. Myös suomalaisissa uskomuksissa on pyhiä jokia ja tuntuireita. Tätä taustaa vasten tarkastelemme Jeesuksen toimintaa ja Uuden testamentin muuta aineistoa.

PYHÄ JUDESSA TESTAMENTISSA

Uuden testamentin keskiössä on Jeesus ja hänen toimintansa. Tuttuja ovat ne kiistat, joita hän kävi aikansa uskonnollisten johtajien kanssa. Jeesus paransi sairaita sapattina, jolloin häneltä kysyttiin, miksi hän näin teki, miksi hän ei kunnioittanut sapatin pyhyyttä. Jeesus sanoi: ”Sapatti on ihmistä varten eikä ihminen sapatia varten” (Mark. 2:27). Kiistat saavat uuden näkökulman, kun muistamme Vanhan testamentin pyhyyskäsityksen, jonka mukaan jotkut ajankohdat olivat ehdottoman pyhiä. Toiminnallaan Jeesus sanoo, että ihminen on tärkeämpi kuin kaikki pyhyyskäsitykset ja säädökset: ihminen on pyhä. Jeesus sanoutui irti niistä pyhyyskäsityksistä ja säädöksistä, jotka nousivat ihmisen yläpuolelle.

Tämä antaa syvyyden ja vakavuuden Jeesuksen konflikteille uskonnollisten vallanpitäjien kanssa: kysymyksessä ei ole pelkkä nuori kapinallinen, joka haluaa kapinoida vallanpitäjien kanssa, vaan hän

puolustaa ihmistä väärää pyhyyskäsitystä vastaan. Jeesuksen julistuksen keskeisin sisältö on sanoissa: Jumalan valtakunta on teidän keskellänne tai teissä. Kreikan kielen ilmausta ei voi kääntää suomeksi yksiselitteisesti.

Jeesus asetti ihmisen pyhyyssäädösten yläpuolelle, ja esikuvaksi hän asetti lapsen. ”Ellette käänny ja tule lasten kaltaiseksi, ette pääse taivasten valtakuntaan.” Jeesus sanoi myös, että sille joka aiheuttaa vahingon näille pienimmille, sille on parempi, että myllynkivi ripustetaan hänen kaulaansa ja hänet upotetaan meren syvyyteen.

Jeesuksen toiminnassa pyhää ei nosteta ihmisen yläpuolelle. Tärkeintä on ihmisten auttaminen ja Jumalan tahdon noudattaminen, eivät mitkään ulkoiset muodot. Jeesus ei kuitenkaan sanoutunut irti uskonnon harjoittamisesta sinänsä. Uuden testamentinkaan kysymykset eivät ole suoraan niitä, joita pohdimme globaalin maailman keskellä, mutta näistä periaatteellisista lähtökohdista voimme tehdä johtopäätöksiä omaan tilanteeseemme.

Uusi testamentti tuo mukaan Pyhän Hengen. Vanhassa testamentissa on ilmeisesti vain kaksi mainintaa Pyhästä Hengestä, vaikka Jumalan Hengen vaikutuksesta muuten puhutaan. Uusi testamentti on täynnä Pyhän Hengen toimintaa. Kun katsomme asiaa teemamme näkökulmasta, Pyhän Hengen merkitys avautuu siinä, että ihmiset ja yhteisö voivat Pyhän Hengen kautta saada jotakin uutta Jumalalta. Tämä muuttaa vanhan perinteisen tavan katsoa ja ymmärtää asioita. Ilman Pyhän Hengen vaikutusta ei ole keinoa irtautua tradition ketjusta ja sen määrittämistä toimintatavoista. Kun Jumala vaikuttaa Pyhän Hengensä kautta, voidaan saada uusi näkökulma sekä tulevaan että myös menneeseen.

Tästä muodostui suuri vedenjakaja: kristityt lähtivät uusille urille. Pyhä, joka yhdistyy ”Henkeen” ei ole enää kiinni konkreettisesti esineessä tai tavaramassa, vaan se on jotakin aktiivista, joka vaikuttaa ja jonka vaikutuksen voimme ottaa vastaan. Tämä irrottaa pyhän konkreettisesti kytköksestä tavaraan, asiaan tai esineeseen ja avaa mahdollisuuden uusiin näkemyksiin.

Ratkaiseva uusi ajatus on se, että Pyhän Hengen vaikutus ei ole kytköksissä yhteen kansaan, vaan

koskettaa kaikkia kansoja ja kaikkia kieliä. Helluntain ihme oli se, että ”tuliset kielet” tulivat kaikkien päälle ja jokainen kuuli puhuttavan omaa kieltänsä (Ap. t. 2). Kuinka se oli mahdollista? Se oli Pyhän Hengen vaikutusta. Tämä muutti tradition, ja joltakin osin särki tradition. Tämä ei ollut varhaisille kristityille helppo asia, eivätkä juutalaiset vielääkään hyväksy, että tässä olisi kysymys Jumalan toiminnasta. Heidän näkökulmastaan koko kristinuskon on harhapolku.

Uudessa testamentissa pyhä-sanaa käytetään Jeesuksesta, joka on Jumalan pyhä. Jumalaa tarkoitaen puhutaan pyhästä Isästä. Vanhan testamentin heijastumaa on se, että puhutaan edelleen ”pyhistä” eli pyhistä ihmisistä, pyhästä kaupungista, pyhistä kirjoituksista ja vastaavista, mutta ajatus on muunnettu tarkoittamaan kristittyjä. Aikaisemmin ilmaukset viittasivat juutalaisiin, nyt niillä tarkoitettiin kristittyjä. Jossakin määrin Vanhan testamentin ajattelutapa säilyi.

Vavahduttava havainto Raamatun aineiston äärellä on se, että Ilmestyskirjassa esiin astuu vihainen ja tuhoava Jumala, kostava Jumala, joka ei tunne mitään myötätuntoa tuhottavia ihmisiä kohtaan. Palaako Vanhan testamentin Jumala takaisin Ilmestyskirjassa? Ilmestyskirjan Jumala ei ole surullinen siitä, että jotkut tuhoutuvat ja joutuvat kadotukseen, vaan hän kostaa kaiken sen, mitä ihmiset ovat kristityille aiheuttaneet.

Miten ihminen ja luonto tulevat esille pyhäteeman kannalta Uudessa testamentissa? Verrattuna ahtaaseen heimoajatteluun näkökulma laajenee, mutta keskeistä on edelleen oma yhteisö, tässä tapauksessa kristittyjen yhteisö. Nykyajan globaalit kysymykset eivät ole myöskään Uuden testamentin kysymyksiä. Kuitenkin on viitteitä kosmiseen näköalaan: esimerkiksi Uuden testamentin kirjeissä esiintyy kosmista kristologiaa, jossa koko luomakunta odottaa vapautusta ja pääsee osalliseksi pelastuksesta. Jeesus on ollut olemassa ennen aikojen alkua, ja tilinteko on odotettavissa aikojen lopussa. Kuitenkin kristillinen usko oli ennen kaikkea pelastussanomaa ihmiselle, ja keskeistä oli sielun pelastus. Nykyisestä näkökulmasta katsottuna ajattelu on kapea ja sisäänpäin kääntynyt.

PYHÄ KIRKON HALLINNASSA

Hieman kärjistäen voi todeta, että elämästä erillinen pyhä palasi takaisin keskiaikaisen kirkon ja kristikunnan muodossa. Pyhät ajat, sapatit ja uudet kuut korvautuivat kirkkovuodella ja sunnuntaipäivällä. Pyhät paikat korvautuivat kirkkorakennuksella ja kristikunnan pyhillä paikoilla kuten Roomalla. Pyhät esineet palasivat ehtoollisvälineiden, liturgisten asusteiden ja pyhänjännösten muodossa. Pyhä papisto palasi pappien, piispojen ja kaikkein ylimpänä paavin muodossa.

Pyhä kansa muodostui keskiajalla kristikunnasta ja kirkosta, joka teki rajan meidän ja muiden välille. Luonnollinen seuraus oli se, että myös pyhä sota palasi takaisin ristiretkien ja inkvisition muodossa. Kirkko katsoi voivansa käydä oman pyhyytensä pohjalta ristiretkiä muita kansoja vastaan ja inkvisitiolla harhaoppisia vastaan. Pyhä ja oikea oppi oli tärkeämpi kuin ihminen, ja ihminen saatettiin surmata, jos hän ajatteli kirkon kannalta väärin.

Pyhyys, joka nousi ihmisen yläpuolelle, oli palannut takaisin. Ironista oli se, että Jeesuksen seuraajaksi syntynyt kirkko käänsi pääläelleen Jeesuksen esimerkin ja opetuksen. Seurauksena oli se, että pyhä erotettiin arjesta ja kirkko hallinnoi pyhää. Kirkko katsoi, että sillä oli hallussaan jotakin, jota se saattoi antaa ihmisille, mutta myös pidättää heiltä. Näin kirkkoa tarvittiin ihmisen ja Jumalan välille. Tämä oli kirkon oman aseman korostamista, ei ihmisten auttamista. Tämä loi taustan sille, mistä uskonpuhdistus nousi.

Kirkko rakensi elämästä irrallisen ja sen itsensä hallitseman pyhän. Se ajatteli saaneensa haltuunsa jotakin, joka teki myös kirkosta itsestään pyhän ja erehtymättömän. Tillichin kielenkäytön mukaan ihmisen haltuunsa ottama pyhä on demonista pyhyyttä. Luther asettui voimakkaasti vastustamaan tällaista: kirkko ei saa asettua ihmisen ja Jumalan välille, vaan uskonpuhdistuksen iskulauseiden mukaan tärkeää on ”yksin usko, yksin armo, yksin Kristus”.

Tämä ajattelu sopii yhteen sen kanssa, mitä uskonpuhdistajat sanoivat ehtoollisesta. Jos ehtoollisen asettamisen yhteydessä ehtoollisaineet muuttuvat,

joku saa käteensä ja hallintaansa jotakin jumalallista ja pyhää. Vanhan testamentin mallin mukaan aine on muuttunut itsessään pyhäksi. Tällaisen pyhän haltija voi jakaa tai pidättää sen toisilta.

Tässä valossa Lutherin ajatus on tärkeä: Kristus on läsnä ehtoollisessa, mutta leipä on leipää ja viini on viiniä, aine ei muutu mihinkään. Reaalimaailmaan ei tule mitään itsessään pyhää, vaan kaikki on Jumalan pyhyyttä. Kirkko ei ole koskaan pyhän hallitsija, vaan palvelija. Tämä on ratkaiseva ero siihen, miten me ymmärrämme kirkon roolin.

Voimme kutsua tätä asennetta suhteessa pyhään protestanttiseksi periaateksi. Ihminen ei saa koskaan Jumalaa haltuunsa. Jumalan pyhyys voi loistaa inhimillisen läpi, ja voimme käyttää symboleja ja asioita, jotka ovat kanavia pyhälle, mutta ne eivät muutu itsessään pyhäiksi.

LUONNON JA IHMISEN PYHYYS

Länsimaiden historiassa voidaan nähdä sekä luontoa riistäviä että luontoa suojelevia ajatuslinjoja. Luomiskertomuksen pohjalta on ajateltu, että ihminen luotiin luomakunnan herraksi. Alkuperäisen ajatuksen mukaan tähän sisältyi sekä viljelemisen että varjelemisen näkökulma. Sitä on kuitenkin usein tulkittu ja käytännössä toteutettu niin, että viljelemisen ajatus on korostunut ja varjelemisen ajatus on jäänyt syrjään. Ihminen on käyttänyt yksipuolisesti hyväksi asemaansa.

Toinen luonnon väheksymiseen ja hyväksikäyttöön johtava ajatus on se, että vain ihminen on tärkeä ja vain sielu pelastuu. Kaikki aineellinen jää ulkopuolelle, jopa ihmisen oma kokonaisvaltaisuus, saati luonto.

Edelleen luontoa on riistänyt länsimainen tehokkuuden ja hallinnan ajattelu. Länsimaiselle ihmiselle tyypillistä on jatkuva eteenpäin meno, tutkiminen ja hyödyntäminen. Tätä on kutsuttu länsimaisen ihmisen faustiseksi peruspiirteeksi. Siihen sisältyy jatkuva rajojen ylittäminen, eteenpäin meno ja kilpailu. Tämä jos mikä riistää luontoa. Usein laitetaan uskonnon syyksi asioita, joiden syyt ovat kuitenkin muualla. Perussyö on länsimainen tehokkuus. 1600-luvulta alkaen maailmaa pidettiin suurena

koneena, joka oli sieluton, ja sellaisena sitä myös voitiin kohdella. Luontoystävälliset ajatukset ovat syrjäytyneet: näistä esimerkkeinä ovat intiaanien luontoyhteys ja myös suomalaisten vanha luontosuhde. Suomalaisille metsä oli kirkko ja sauna pyhä paikka.

Luontoa riistävien ajatusten vastapainoksi on esiintynyt myös luontoa suojelevia ajatuksia, joita esimerkiksi Pauliina Kainulainen on esitellyt.³ Raamatussa voidaan nähdä laajenevat kehät: ensin pelastus tulee yhdelle ihmiselle, sitten perheelle ja lopulta koko luomakunnalle. Kosminen näköala on jossakin määrin mukana kirkkoisien ajattelussa. Mystikoilla on mukana kokonaisvaltainen käsitys elämästä, ja tästä esimerkkinä on kelttiläinen spiritualiteetti, jonka mukaan kaikki maailma ja kaikki luonto on Jumalan. Franciscus Assisilaisen ajattelussa on luontomystiikkaa, ja hän piti esimerkiksi eläimiä veljinään.

Myös Lutherilta löytyy kosmista ajattelua: Jumalan vaikutus näkyy kaikessa. Tosin on todettava, että regimenttioppi on vaikeuttanut ekologista vastuuta: jos erotamme voimakkaasti hengellisen ja maallisen, hengellinen eristyy omalle alueelleen vaikuttamatta maalliseen. Tällöin maallinen voi kulkea omaa rataansa, eivätkä kristityt ota vastuuta maallisen elämän kehityksestä. Jossakin määrin regimenttiajattelun sijaan tarvitaan kokonaisvaltaisempaa näkemystä.

Nykyaikainen holistinen näkemys haastaa pyhän ja arjen erottelun. Elämää ei voi jakaa jyrkästi pyhään ja maalliseen, mutta kaikki voi heijastaa Jumalan pyhyttä. Jotkut symbolit sopivat siihen erityisen hyvin, mutta luotuun maailmaan kuuluvat asiat eivät ole itsessään pyhiä irrallaan Luojastaan ja alkuperustastaan.

Esimerkiksi Gordon Lynchin mukaan uusi spiritualiteetti korostaa luonnon pyhyttä ja ihmisen pyhyttä.⁴ Gibbs ja Bolgen tarkastelevat uusimpia

3 Ks. esim. Kainulainen, 2009.

4 Lynch 2007, 53–60.

kristillisiä virtauksia Amerikassa ja Englannissa (näistä käytetään nimitystä *Emerging Churches*, ”esiin nousevat” kirkot). Niissä ei enää tehdä jyrkkää eroa sekulaarin ja maallisen välillä, vaan ajattelua hallitsee uusi kokonaisvaltaisuus.⁵

Nykyajan globaalien kysymysten tarkastelussa voidaan pohjautua ajatteluun, jota kutsutaan panenteismiksi. Se on syytä erottaa panteismista, joka tarkoittaa, että kaikki on Jumala ja Jumala on kaikki. Kun panteismiin lisätään tavu ”en”, merkitys muuttuu muotoon ”kaikki on Jumalassa”. Koko universumi on Jumalan synnyttämä ja Jumalan sylissä, mutta Jumala on vielä jotakin, jota emme ymmärrä. Tällainen globaali jumalakäsitys on tärkeä maailmaa kohtaavien uhkakuvien äärellä. Kirkon ilmasto-ohjelma perustuu selvästi tällaiseen käsitykseen.⁶ Kiitollisuus, kunnioitus ja kohtuus ilmaisevat ihmisen osaa ja suhtautumistapaa Jumalan maailmassa.

Meillä tulee olla riittävän suuri ajatus Jumalasta, jotta maailma mahtuu sen sisälle. Pieni Jumala kuuluu historiaan ja heimojen maailmaan. Universumin elämä on Jumalan elämää. Jumalan pyhyys voi heijastua maallisen läpi. Kosmisen kristologian mukaan pelastus kuuluu koko luomakunnalle. Ihminen on Jumalan kuva ja osa luontoa. Jeesuksen mukaan asioita on katsottava pienimmän, lapsen näkökulmasta.

Nykyisessä tilanteessa maailman elämä on uhattuna. Ihminen synnyttää ongelman, ja myös ratkaisun avaimet ovat ihmisen käsissä. Meillä voi olla mahdollisuus muutokseen, kun tunnustamme Jumalan pyhyiden ja siihen pohjautuvan luonnon ja ihmisen pyhyiden.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Oma aikamme asettaa uudet kysymykset, johon on löydettävä uudet vastaukset kristillisen uskon ja nykyisen ymmärryksen pohjalta. Raamattu antaa aineksia, mutta se ei anna valmiita vastauksia nykyisiin kysymyksiin. Sitä varten meillä on ymmärrys ja harkinta.

Uudessa spiritualiteetissa, jota edellä käsittelemme vain hieman, on kokonaisvaltainen käsitys elä-

mästä ja pyhydestä. Teesinä kirkon pyhyys-teemaa ajatellen voidaan sanoa, että kirkon ei tule edistää elämästä irrallista pyhää, jota se itse hallinnoi. Tämä olisi paluuta keskiaikaisen kirkon ajatteluun.

Kirkon tulee korostaa luomakunnan pyhyyttä, joka pohjautuu luomisen ja Luojan pyhyteen. Kirkko on palvelija ja kanava pyhän kohtaamiselle, mutta ei itsessään pyhä. Inkarnaation ajatuksen mukaan Jumala tuli ihmiseksi, pyhä tuli maalliseksi. Ihminen on pyhä ja tärkeämpi kuin mikään ihmisen yläpuolelle asetettu pyhyys. Koko universumi säteilee Luojan pyhyyttä, ja siksi se on varjelemisen ja säilyttämisen arvoinen.

KIRJALLISUUS

GIBBS, EDDIE & BOLGER, RYAN K.

2006 *Emerging Churches: Creating Christian Community in Postmodern Cultures*. London.

HALME, LASSE

2008 *Uskonto ja kasvatusteororovaikutuksena*. Lasten Keskus/LK-kirjat. Helsinki.

KAINULAINEN, PAULIINA

2009 ”Pyhä ja kasvun rajat”. *Metsän jäljillä: Kerromuksia etelästä ja pohjolasta*. Toim. Mira Käkönen ja Elina Venesmäki. Helsinki: Into Kustannus, 141–145.

KIITOLLISUUS, KUNNIOITUS, KOHTUUS

2008 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma*. Kirkkohallitus.

LYNCH, GORDON

2007 *The New Spirituality: An Introduction to Progressive Belief in the Twenty-First Century*. London: I.B.Tauris.

TILLICH, PAUL

1987 *Systematic Theology I. Reason and Revelation. Being and God*. First published 1951. London: SCM Press.

5 Gibbs & Bolger 2006, 65–68.

6 *Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus* 2008.